

set esum hujus arboris attulisse homini cognitionem proprie naturae.

Verum dico primo : Probabilis est sententia Ruperti, Tostati et Pererii, per anticipationem hie vocari arborem scientiae boni et mali, quae postea illa vocata est ex eo, quod serpens homini, si inde ederet, promiserit, licet falso et mendaciter, hanc scientiam, dicens : « Eritis sicut dii, scientes bonum et malum, » unde posteaquam inde comedisset Adam, Deus irridens eum dixit : « Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum. »

Dico secundo : Probabilis est, non postea, sed nunc ab ipso Deo vocatam esse hanc arborem scientiae boni et mali, tum quia Deus uti arborem vite, ita et hanc suo nomine vocavit, et Adamo designavit: non enim aliud hujus arboris nomen extat; tum quia denno vers. 17 vocatur a Deo arbor scientiae boni et mali; tum denique quia per hoc nomen videtur serpens decepsisse Evam, quasi diceret : Arbor haec vocatur scientiae boni et mali; ergo si ex hac comederitis, eritis scientes bonum et malum. Nimirum promisit ei serpens scientiam omnimodam et divinam, cum Deus longe aliam intellexisset in hoc nomine. Unde

Dico tertio : Lignum scientiae boni et mali ita a Deo vocatum videtur, tum ab ipsa destinatione Dei, tum ab eventu secuto, quem Deus praeviderat. Destinaverat enim Deus, ad exercendam hominis obedientiam, ei hujus arboris esum vetare, et, si homo obediens ea abstineret, justitiam et felicitatem ei augere et conservare: sin inobediens inde comederet, eundem morte mulctare. Per hanc ergo arborem didicit et scivit homo per experientiam, id quod ante tantum sciebat per speculationem, scilicet quid intersit inter obedientiam et inobedientiam, inter bonum et malum, ideoque vocata est haec arbor scientiae boni et mali, q. d. Arbor ex qua discet homo per experientiam, quid sit bonum, et quid sit malum. Ita Chaldaeus, S. Augustinus, lib. XIV De Civ. cap. XVII; Theodoretus, Eucherius et Cyrillus, lib. III Contra Julianum. Sic pars et illa deserti Pharan dicta est sepulcra concupiscentiae, quia ibidem interfecti et sepulti sunt qui carnes concupierant, Num. XI, vers. 34.

Arbor scientiae boni et mali videtur fuisse ficus.

Dico quarto : Probabiliter Theodoretus, Procopius, Barcepa, atque Isidorus Pelusiotes, et Genadius in Catena Liponani ad cap. II, 7, putant hanc arborem fuisse ficum. Nam statim ab ejus esu nudum se videns Adam, ex foliis ficus vestem sibi consulit, ut dicitur cap. III, 7. A proxima enim et vicinissima arbore, Adam ita confusus videtur accepisse haec folia, et tegmina nuditatis suae: nulla autem erit et vicinior illa, ex qua jamjam comederat; illa ergo fuit ficus.

Alii putant fuisse malum sive pomum : nam Cantic. VIII, 5, dicitur : « Sub arbore malo suscitavi te; » sed nomen mali commune est ad omnes fructus qui molliori sunt cortice, unde ficus

quoque est malum : verum in hac re nihil certo asseri potest.

Tradunt, vel potius fabulantur Hebraei, ex hac arbore vetita Seth jussu angeli accepisse semen, illudque indidisse ori Ade sepulti, ex quo succreverit arbor, ex qua crux Christi confecta est, quae peccatum lueret et expiaret. Fabulam hanc fuisse narrat Pineda lib. V de Salom. cap. XIV.

Mystice et tropologicae, arbor scientiae boni et mali fuit hieroglyphicum liberi arbitrii, uti jam dixi. Ex ejus enim malo usu didicit Adam, quantum malum sit inobedientia et peccatum: sicut vice versa ex ejus bono usu didicerunt discuntque Sancti, quantum bonum sit obedientia et custodia legis. Quocirca arbor haec pariter fuit typus obedientiae et inobedientiae, uti insinuat S. Ambrosius lib. De Paradiso, cap. VI, de qua multa hic congestit noster Benedictus Ferdinandus. Hujus rei causa arbor haec sita fuit in medio paradisi, id est inter densissimam confertissimamque arborum sylvam, ubi non obvia semper esset oculis, ne perpetuo gulam suo tam spectabili fructu sollicitaret, ut sollicitasset, sit in arborum extremitate, vel loco remoto sola fuisset collocata, ubi omnibus conspicua omnium ad se obtutus rapisset.

10. ET FLUVIUS EGREDIEBATUR DE LOCO VOLUPTATIS (1), — hebraice ex Eden. In Eden erat paradisos: ita Septuaginta Noster Eden non ut proprium, sed ut appellativum accepit, tuncque significat voluptatem: ita Septuaginta, Chaldaei et alii vertunt vers. 23, indeque locus hic dicitur esse Eden, quia voluptuarius erat et amenissimus.

Nugatur auctor alias ingeniosus, qui Eden et consequenter paradisos fuisse in Eden, sive Hesdinii, quae urbs est Artesiae, tum ex aliis, tum ex affinitate nominum probare contendit.

AD IRIGANDUM PARADISUM, — vel per varios flexus et sinus se intorquens, ut Maeander; vel per meatus oculos paradisos humectans.

11. HEVILAT. — Multi volunt esse Indiam; ve- Vers. 11.

(1) Phison idem fluvius esse videtur, qui a Graecis et antiquis Geographicis Phison, jam Arax, sive Araxes dicitur Oritur hic in septentrionali Armenia montium parte, conjungitur cum flumine Kur, et postquam hujus nomen accepit, in mare Caspium effunditur. Hevilath quae hic nominatur, haud dubie est sejungenda tum ab ea quae Gen. x, 7, tum ab ea quae eodem cap. XIII occurrit. Utraque enim in Arabia sita erat. Ideo eam sententiam sequi placet quam Michaelis in Supplement. ad Lex. Hebr. P. II, n. 688, attulit. In vicinia nempe Araxis, qui, ut diximus, Cyro mixtus in mare Caspium induit, reperitur aliqua gens et regio nomini Hevilath quodammodo consonans. Ipsam mare Caspium Chovalinskoje More dicunt, a populo aliquo antiquo, nec satis noto, Chovaliskorum, qui olim circa hoc mare habitabat, ait Mullerus, quorum porro nomen derivatur a Choval, ejusdem cum Sinae significatio. — De Phison et Gehon conf. Obry. op. cit.; Haneberg, Geschichte der biblischen Offenbarung, lib. I, cap. II, pag. 16 seqq.

rum, ut dixi vers. 8, Hevila potius hic est regio vicina Susiana, Bactrianae et Persidi, jacens inter Assyriam et Palaestinam, opposita Sur. Sic enim accipitur Hevila I Reg. XV, 7, et Genes. XXV, 18; ita dicitur ab Hevila, filio Jeetan, de quo Gen. x, 28.

CIRCUIR, — non ambiendo, vel circulando, sed peragrando et peragrando. Sic sumitur circuire pro peragrare, Hebr. XI, 7, Matth. XXIII, 43.

12. BELLIUM. — Genus est gummi, sive lacrymae pelliculae, quam stillat arbor nigra, magnitudine oleae, folio roboris, fructu naturaeque caprifici: ita Plinius lib. XII, cap. IX, et Dioscorides lib. I, cap. LXXX. Bellium laudatissimum est hoc Bactrianum. Pro Bellium hebraice est בדרה bedolach, quod Vatablus et Eugubinus vertunt, unionem; Septuaginta, ἀβραζα, id est carbunculum. Iidem Numer. cap. XI, 7 vertunt crystallum. Sed bedolach esse bellium, patet ex ipsis utriusque literis (1).

13. GEON. — Videtur dici ab Hebraeo געון geon, id est venter, vel pectus, quod sit quasi venter sordibus lutoque plenus; unde putant multi Geon esse Nilum, qui seipso, quasi pectore, incubat Aegypto, eamque fecundat; sed quis sit Geon dixi vers. 8 (2).

14. TIGRIS. — Ita dicitur esse hic fluvius a tigride, animali velocissimo, ut vult Rupertus et Isidorus; vel potius, ut Curtius et Strabo, a celeritate sagittae, quam suo cursu imitatur: Medi enim sagittam vocant Tigrim. Hebraice vocatur חידקל chid-dekel (inde jam corrupte dicitur Tigel), id est acutus et levis, ob cursum scilicet, quem habet velocissimum.

EUPHRATES. — Ex Hebraeo הוּפְרַת hyperat, ait Genebrardus, conflata est vox Euphrates; unde etiamnum Phrat dicitur, a rad. פרה para, id est fructificavit, quia instar Nili exundans terras rigat et fecundat; male ergo aliqui apud Ambrosium Euphratem derivant a Graeco εὐφραστειν, id est a letando.

Scribit Anastasius Sinaita, Patriarcha Antiochenus sub Justiniano imperatore, libros, vel homilias undecim Anagogicarum Contemplationum in opus hexameron, qui exstant tom. I Bibliothecae SS. Patrum, sed discrete et eum grano salis legendi sunt: asserit enim in iis angelos creatos esse ante mundum corporeum; quod licet olim multi senserint, jam tamen certum est contrarium, scilicet eos creatos una cum mundo corporeo.

(1) Bellium vix esse videtur tam eximium natura donum, ut ab ejus proventus regio laudetur. Idcirco alii mendam suspicari sunt. Certi quidquam de hoc nomine definiti vix potest.

(2) Inter omnes de Gihonitine sententias ea, quam Michaelis, ibid., P. I, pag. 277, protulit, verisimillima est. Ex ea magnus Chovarsanie fluvius, in mare Aral influens, Geus veteribus, nostris geographicis Abi-Amu, Arabibus ipsique adeo in hunc diem acollis Gihon vocatus, Misis בדרה esse videtur. Sed ipse Michaelis nil certi definire aulet, quum nobis illae regiones adhuc nimis incognitae sint. Cf. Obry, op. cit., p. 125.

Rursum innuit angelos non esse creatos ad imaginem Dei, sed hominem duntaxat, quod absolute est falsum: mystice tamen verum est, quia scilicet solus homo constat anima et corpore, ac consequenter solus habet imaginem Dei corporati, videlicet Christi incarnati, ut ipse se explicat. Insuper subinde innuit paradisos non fuisse locum corporeum, sed spiritualiter intelligi debere. Hoc in sensu litterali falsum est, et erroneum; anagogice tamen verum. Unde lector meminisse debet tituli ejusdem, scilicet commentationes has ipsius esse anagogicas et allegoricas contemplationes, non expositiones litterales. Ita in fine homiliae 8, quatuor flumina paradisi, id est Ecclesiae, asserit esse quatuor Evangelistas, scilicet Euphratem, id est fertilem, esse S. Joannem; Tigrim, id est latum, esse S. Lucam; Phison, id est oris transmutationem, esse S. Matthaeum, qui hebraice scripsit; Geon, id est conducibilem, esse S. Marcum.

15. TULIT ERGO DOMINUS DEUS HOMINEM, ET POSUIT EUM IN PARADISO. — Hinc et ex cap. III, vers. 23, patet Adamum non fuisse, sed extra paradisos esse creatum (in Hebron multi eum creatum putant), indeque a Deo eodem die per angelum translatum esse in paradisos, ut sciret paradisi se non filium, sed colonum esse, gratuito a Deo constitutum, utque paradisi locum non naturae suae, quasi sibi debitum, sed gratiae Dei tribueret: unde et peccatum ab eo expulsus est. Plures alias hujus rei causas affert Franciscus Arelinus, Quaest. in Gen., p. 300 et 301. Est haec sententia S. Ambrosii, Ruperti, Abulensis. Eva vero videtur condita in paradiso vers. 21.

UT OPERARETUR, — non ad victum comparandum, sed ad honestum exercitium, voluptatem et experientiam; ita ut nec fatigaretur, nec otio labaret: ita S. Chrysostomus.

Nota hic agriculturae, primo, antiquitatem: cepit enim cum homine et mundo; secundo, dignitatem, tum quod a Deo sit instituta et Ade praecipita; tum quod Adam, a quo omnis nobilitas descendit, Abel, Seth, Noe, Abraham, Isaac, Jacob, omnesque prisci viri celeberrimi, fuerint agricolae.

Refert Paulus Jovius in Vita Jacobi Mutii, cap. LXXXIV, de Sfortia Cottignola, quod, cum ei a Sergio magno seneschalco, ad exprobandam generis novitatem, lignosis fabula oblectaretur, responderet: « In hac, ut video, stirpis originem convenimus, cum Adamus mortalium primus terram foderit; sed ego certe, quod jure diffidit non potes, illo meo ligone multo evasi nobilior, quam tu tuo pene et penna. » Quo scommate indicavit eum tantam dignitatem stupro acquisivisse, et patrem ejus ad pretoris tribunal ignobilem scribam, adulteratorem testamento falsi damnatum fuisse.

Tertio, nota agriculturae innocentiam, quod praeter alios artibus homini innocenti, in paradiso

Vers. 15. Adam creatus est extra paradisos.

De antiquitate agriculturae.

sit commendata, tanquam nulli injuria, sed omnibus proficua. Audi Virgilium, II Georg. :

O fortunatos nimium, sua si bona norint, Agricolas! quibus ipsa procul discordibus arvis, Fandit humo fecilem victum justissima tellus.

Et rursum :

Hanc olim vitam veteres colere Sabini, Hanc Remus et frater. Sic fortis Hetruria crevit : Scilicet et facta est rerum pulcherrima Roma. Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.

Audi Ciceronem : « Omnium, ait, rerum, ex quibus aliquid exquiritur, nihil est agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius. »

Merito ergo ait S. Augustinus : « Agricultura artium omnium innocentissima; hanc tamen impius damnare ausus fuit Faustus Manicheus, » quod diceret agricolas violare praeceptum Dei : « Non occides; » eo enim vetari, ne ullum vivens vita privemus; agricolas autem segetes demetendo, pira, poma aliasque plantas carpendo, eas sua vita privare. Plura de agricultura dicam cap. IX, vers. 20.

Moraliter, docuit nos hic Deus quod tota vita de nostrae ratione in agricultura quadam posita sit. Sicut enim inter creaturas solae arbores frugiferae, et semina egent hominis opera et industria, ita homo eget sui ipsius custodia et cultura. Hoc indicavit Deus homini, cum « posuit eum in paradiso, ut operaretur et custodiret illum; » fecitque luminaria, « ut essent in signa et tempora, » videlicet ut admonerent nos de tempore opportuno ad serendum, metendum, etc. Ager ergo jugiter nobis excolendus jussu Dei est anima; plante frugiferae sunt sobrietas, castitas, charitas aliaeque virtutes; lolium et zizania culque eradicanda sunt gula, luxuria, ira aliaeque vitia. Agricola est homo, imber est gratia Dei, qua menti bonos satus, id est sanctas inspirationes, illuminationes et impulsus suggerit et instillat, ut ex his quasi ex seminibus anima praegrans, opera virtutum germinet et proferat; venti sunt tentationes, quibus arbores, id est virtutes, purificantur et solidantur; messis erit premium vitae aeternae; solis calor est ardor, quem suggerit Spiritus Sanctus. Sicut ergo agricola laborat in serendo, sed gaudet in metendo, ita et justus, « qui seminant in lacrymis » opera penitentiae, patientiae ac laborum, « in exultatione metent. » Rursum, sicut sator longanimiter expectat messem, ita et justus. Unde Ecclesiasticus, cap. VI, vers. 19, dicit: « Quasi is qui urit et qui seminat, accede ad eam (sapientiam), et sustine (expecta) bonos (uberes) fructus illius; in opera (cultura) enim illius paululum laborabis, et cito edes de generationibus (fructibus progenitis) illius; » et Paulus ad Gal. cap. VI, vers. 9 : « Bonum autem facientes non deficiamus; tempore enim suo metemus. »

E contrario impij qui indulgent concupiscentiae suae, « operantur iniquitatem, et seminant dolores, » tum praesentes, tum aeternos uti pulchre explicat noster Pineda in Job cap. IV, vers. 8, n. 4.

Et custodiret illum, — tum a feris, quae extra paradisum erant, inquit S. Basilius et Augustinus; tum ab ipsis animalibus quae erant in paradiso, ne ejus decorem et amoenitatem laederent aut inquinarent.

17. NE COMEDAS. — Septuaginta, ne comedatis, scilicet vos, o Adam et Eva, quam verisimile est ante hoc praeceptum esse conditam, uti docet S. Gregorius, XXXV Moral. cap. X, licet postea ejus conditio enarretur; tam enim Eva, quam Adae datum est hoc primum orbis praeceptum. Praeclare S. Chrysostomus (vel quibusque est auctor), hom. De Interdictione arboris, tom. I : « Deus, inquit, dat mandatum, ut probet obsequium; imponit legem, ut exploret hominis voluntatem. Stabat ergo arbor in medio, hominis voluntatem explorans. Explorabat enim an homo tam comminans, quam diabolus persuadentem audiret. Stabat et homo inter Dominum et hostem, inter vitam et mortem, inter interitum et salutem. Nunc Deus comminatur ut salvet; nunc serpens persuadet ut vexet; nunc per Deum severitas vitam, nunc per diabolum blanditia mortem intendit. Et utique (proh nefas!) minatur Deus, et contemnitur; persuadet diabolus, et auditur. Apud Deum est severitas, sed benigna; apud diabolum blanditia, sed nociva. » Et paulo post : « Praerat enim condignum ut Deo pareret, qui illi cuncta parere praecerat; serviret Domino, qui illum dominum mundo effecerat; certaret cum hoste, ut inimicum devinceret; denique premia Deo reddente perciperet. Torpescit enim virtus, ubi contrarium defuerit. Adeo roborantur vires exercitatione frequenti. » Et mox : « Adam non vigilavit, ut serpentis malitiam praecaveret. Simplex fuit, astutus contra diabolum non fuit. Tum enim diabolo persuadenti, quam Domino comminanti consensit, et vitam quam habuit perdidit, et mortem quam ignorabat accepit. »

MONTE MORIENS, — id est mortis certam sententiam et necessitatem incurres. Unde Symmachus verlit, *ὄρος τῆς θανάτου*, id est *mortalis eris*. Ita S. Hieronymus, Augustinus, Theodoretus.

Nota: Minatur hic Deus Adae inobedienti mortem, non tantum corporis et temporalem, sed et animae spiritualem et aeternam in gehenna, eamque certam et infallibilem: hoc enim significat haec geminatio, « morte morieris, » id est certissimo morieris. Adam ergo peccans quoad corpus mox mortem necessitatem, quod animam vero actu et reipsa mortem incurrit; hinc patet mortem homini in hoc statu quo a Deo conditus est, non naturalem esse, ut voluit Cicero et philosophi (adde, et Pelagian), sed esse penam peccati, uti definit Concilium Milevitanum, cap. I, et docet S. Augustinus, lib. I De Peccat. merit., cap. II.

Vers. 17.

Licet enim, spectando naturam et elementa contraria, ex quibus compositus est homo, mori debuisset, fuissetque mortalis: tamen spectando Dei decretum, opem et conservationem perpetuam, si non peccasset, mori non potuisset, fuissetque immortalis. Unde Magister Sent. in II, dist. 19, docet in paradiso hominem habuisse « posse non mori, » quia ibi per gloriam et dotem impassibilitatis, erit moriendi impossibilitas: in hac vita post lapsum, habere « posse mori, et non posse non mori, » quia jam in eo est moriendi necessitas. Ad mortem ergo damnati nascimur. Memento, o homo, quia morte morieris, idque brevi. Narrat historici quod Xerxes, cum suo exercitu terram, classibus mare stereret, ex edito loco omnem hanc multitudinem contemplans ingenuerit et fleverit, dicitans : « Ex hisce omnibus nemo post centum annos superstes erit. »

Salahadinus, rex Aegypti et Syriae, qui Christianis terram sanctam ademit, sub annum 1180, moriturus per omnia sua castra vexillum cum funebri linteo circumferri jussit, ac praenonem proclamare : « Hoc est quod dominator Syriae et Aegypti Salahadinus, ex omni suo imperio solum jam secum delaturus est. » Quare elegantur et apposite Barlaam apud Josaphat, mortem comparat unicorni, qui hominem assidue insequitur : fugit ille, et fugiens in serobem incidit, casusque amplectitur arborem quam rodebant duo mures : in ima serobe erat draco igneus, homini devorando inhians : videbat haec homo, sed stolido medico melli, quod ex arbore stillabat, incubans, periculi omnis obliviscitur : assequitur eum unicornis; arboreque a muribus eroditur, ruit illa, et homo a dracone arripitur ac devoratur. Scrobs est mundus, arbor est vita, duo mures sunt dies et nox, draco igneus est venter inferni, mellis gutta esse mundi voluptas. Ita Damascenus, cap. XII Histor.

18. DIXIT QUOQUE, — dixerat quoque, scilicet jam ante die sexto: licet enim Origenes, Chrysostomus, Eucherius et D. Thomas, I part., Quast. LXXXIII, art. 1, ad 3, putent Moesen hic servare ordinem, narrationis ideoque Evam productam esse post sextum diem mundi: tamen longe verius est Moesem hic, sicut et toto capite, uti recapitulatione, ac consequenter Evam, aeque ac Adamum, creatam esse sexto die. Primo, quia vers. 2, dicitur Deus sex diebus compleisse opus suum, et die septimo cessasse ab omni opere. Secundo, quia in aliis animalibus, avibus, piscibus, Deus die quinto et sexto, sicuti mares, ita et feminas creavit. Tertio, quia, cap. I, vers. 27, die sexto quo creatus Adam, expresse dicit Moyses: « Masculum et feminam creavit eos, » puta Adamum et Evam. Voluit ergo hoc capite uti viri, ita et feminae formationem per recapitulationem fusius enarrare, quam, cap. I, tribus verbis perstrinxerat. Ita Cajetanus,

Xerxis de morte gno.

Salahadii.

Mors est unicornis.

Vers. 18.

Eva ut creata est die sexto.

Lipomanus, Peregrinus hic, et S. Bonaventura in II, dist. 18, Quast. II.

NON EST BONUM HOMINEM ESSE SOLOM. — Quia si Adam fuisset solus, species humana in eo interisset; et quia homo est animal sociale. Itaque mulier necessaria est ad sobolis propagationem: postquam peractam, postquam orbem jam hominibus repletum, cepit bonum esse homini mulierem non tangere, ut ait S. Paulus, I Corinth. VII, coeperuntque laudari eumachi spirituales, Matth. XIX, 12, suaque continentiae laus ac merces illustris promissa est, tam ab Isaia, tum a Christo et Apostolis. Ita S. Hieronymus Contra Jovinianum, et Cyprianus, lib. De Habitibus virginum. « Prima Dei sententia, ait Cyprianus, crescere et generare praecipit; secunda continentiam suavit; cum adhuc rudis mundus et inanis esset, copia fecunditatis generatur, propagantur et crescit ad humani generis augmentum; cum jam referretur est orbis et mundus impletus, qui capere continentiam possunt, spadonum more viventes, castrantur ad regnum. »

Nota: solum; hinc enim patet errorem eos qui ex eo quod dictum est cap. I: « Masculum et feminam creavit eos, » dixerunt Deum simul creasse virum et feminam, sed ita ut in lateribus conjuncti essent, postea vero eos tantum ab invicem separasse: nam Scriptura ait solum tunc fuisse Adamum atque Evam non separatam ab Adamo, sed totam ex Ade costam productam esse docet, cum scilicet illam ab eo tulit, id est separavit, Deus.

FACIAMUS EI ADJUTORIUM SIMILE SIBI. — « Sibi, » id est ei. Pro similo sibi, hebraice est *כְּעֵצוֹ כְּעֵצוֹ* kenegdo, quod primo significat, quasi coram ipso, ut videlicet mulier viro sit praesens, et socia in solitudinis remedium et solatium. Rursum, ut mulier viro sit ad manum, ut eum in omnibus juvet et sublevet. Unde Chaldaeus verit, *faciamus ei sustentaculum quod sit penes eum*.

Secundo, kenegdo verti potest, e regione, vel ex adverso ejus, id est illi contrapositum et correspondens. Unde Noster clare verit, *simile sibi*, scilicet in natura, in statura, in loquela, etc.: in hisce enim omnibus mulier similis est viro (1). Porro mulier viro est in adjutorium: primo, ad prolis propagationem et educationem; secundo, ad familiae gubernationem; tertio, ad curam dolorum et laborum levamen; quarto, ad caritas vitae necessitates sublevandas. Peccatum, hoc adjutorium multis in molestiam, lites et rixas

(1) Alb. Schultens, in *Animadvers. Philolog.* p. 118, 17222 verit *secundum anteriorem ejus*, et intelligit auxilium tale, quod ad matrimonium usum iustum cum viro proportionem habeat. Anteriora honeste vocat *puledna*. Quidquid sit de illa explanatione, vult Deus, vers. 19-20, excitare in Adamo desiderium ejusmodi creature, quae sibi similis esset. Perustrato igitur hac ratione toto animalium genere, nec inventa quam sibi adjungeret conjugem, talem a Deo Adamus natit. « Immisit ergo Dominus Deus, » etc.

Ada homo erat mortuificum, jam melior est confirmatus.

Quoties in rebus visor est aliquotum.

Mors corporis et aeternae peccati Ada.

verit. Unde Cato dixit mulierem esse malum necessarium.

VERS. 19. 19. FORMATIS Igitur de humo cunctis animalibus terræ, et universis volatilibus coeli. — Tō volatilibus refer ad formatis, non autem ad de humo; volatilia enim non ex humo, sed ex aqua formata sunt, ut dixi capite I, vers. 20. Moses enim multa paucis per anacephaloesim perstringit; verba ergo ejus respective exponi debent: ex ante narratis enim constat, quid quod respiciat.

ADDUXIT EA AD ADAM. — « Adduxit, » non per visionem intellectualem, ut vult Cajetanus, sed realiter, idque per angelos, vel per affectum et impulsum phantasie et affectui singulorum animalium a se impressum. Ita S. Augustinus, lib. IX *De Genesi ad litt.* cap. XIV, et alii passim.

IPSUM EST NOMEN EJUS. — ipsius naturæ conveniens est nomen, q. d. Adam singulis convenientia indidit nomina, quæ singulorum naturam exprimerent. Ita Eusebius, lib. *De Præpar.* cap. IV. Porro nomina hæc erant Hebraica: hæc enim lingua Adamo fuit indita, ut patet vers. 23, et cap. IV, vers. 1.

Vide hie sapientiam Adæ, quæ singulorum animalium naturas notat, eisque congrua indebat nomina; vide et usum dominii ejus in animalia: eis enim quasi subditis, suoque peculio nomen imponit. Pisces non adduxit Deus ad Adam, quia pisces naturaliter extra aquam vivere nequeunt: unde eis Adam hie nomina non imposuit, sed nomina eis postea indita fuerunt.

VERS. 20. 20. ADÆ VERO NON INVENIEBATUR ADHUTOR SIMILIS EJUS, — q. d. Solus erat Adam cum animalibus, necdum erat Eva, nec alius homo, cum quo haberet vite communionem. Unde videtur quod Adam nomina imposuerit animalibus ante Evæ creationem.

VERS. 21. 21. INMISIT ERGO DOMINUS DEUS SOPOREM IN ADAM. — Pro soporem hebraice est תרדמה *terdema*, id est gravem et profundum somnum, quem Symmachus *zziv*, Septuaginta melius *εξασα* vertunt; unde patet, non tantum somnum hic Adæ immisum esse ad hoc, ne sentiret costam sibi detrahi, itaque exhorresceret et doleret; sed etiam simul cum somno eum raptum esse in extasim mentis, quæ mens ejus non tantum naturali modo soluta et libera erat a corporis et sensuum functionibus, sed et divinitus ita elevabatur, ut videret ea quæ gerebantur, et spiritu prophetico cognosceret mysterium per ea significatum: videret, inquam, mentis oculis costam sibi eximi, et ex ea Evam formari; atque per hoc significari matrimonium, tum suum naturale cum Eva, tum mysticum Christi cum Ecclesia: hoc enim significat verba Adæ, vers. 23, et S. Pauli, *Ephes. v. 32*. Ita S. Augustinus, lib. IX *De Genesi ad litt.* cap. XIX, et fuse tract. 9 in *Joan.*, et S. Bernardus, *serm. De Septuaginta*.

Imo sunt qui putant Adamum in hac extasi

vidisse Dei essentiam; huc inclinat Richardus in II, *dist. 23*, art. 2, *Quæst. I*, nec rejicit D. Thomas, I *part.*, *Quæst. XCIV*, art. 1. Sed contrarium est longe verius, scilicet nec Adam, nec Mosem, nec Paulum, adeoque neminem in hac vita vidisse Dei essentiam, uti dixi II *Corinth. XII*, 4.

Fuit ergo Adam propheta et extasius. Nota: Adam a Deo accepit scientiam infusam omnium rerum naturalium: atque ex ea singulis nomina imposuit, ut dixi vers. 19; non 'amen accepit cognitionem futurorum contingentium, nec arcanorum cordis, nec numeri individuum, ut sciret v. g. quot essent oves, quot leones in mundo, quot arene in mari. Pari modo accepit Adam infusam sibi fidem et cognitionem rerum supernaturalium: puta SS. Trinitatis, incarnationis Christi (non tamen sui lapsus futuri), ruinae etiam angelorum. Rursus omnium agendorum et fugiendorum prudentiam infusam accepit. Denique summum contemplationis Dei et angelorum gradum adeptus est. Ita ex S. Augustino et Gregorio Pererius.

ALLEGORICE. S. Augustinus in *Sermon.*, *Sent. 328*: « Dormit, inquit, Adam ut fiat Eva, moritur Christus ut fiat Ecclesia. Dormiente Adam fit Eva de latere: mortuo Christo lancea perforatur latus, ut superfluant Sacramenta, quibus formetur Ecclesia. »

TULIT UNAM DE COSTIS EJUS. — Nota *primo*, contra Cajetanum, non parabolice hæc dici, sed proprie ut sonant. Ita docent Patres et Interpretes passim.

Dices: Ergo Adam monstrosus erat ante hanc costam sublatam, vel certe post eam ablatam remansit mancus, et sua costa mutilus.

Respondet Catharinus, Deum pro hac costa Adamo, cum carne aliam costam restituisse. Verum quia diserte dicit Moses: « Tulit unam de costis ejus, et replevit, » non costam, sed « carnem pro ea, »

Hinc *secundo*, melius D. Thomas et alii respondent, hanc costam Adæ fuisse instar seminis, quod individuo superfluum est, sed ad generationem prolis est necessarium. Pari enim modo costa hæc Adæ, ut privata personæ superflua erat eadem tamen illi necessaria fuit, quatenus ipse erat caput naturæ et seminarium omnium hominum, ex quo tam Eva, quam ceteri homines producerentur. Eva enim si non poterat produci, ut proles jam per semen; Deus ergo statuit, ut ex costa Adæ produceretur, hoc causam mox dicendam.

Dico *secundo*: Deus cum costa videtur et carnem adherentem costæ ex Adamo sustulisse: ait enim ipse Adam, vers. 23: « Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea; » ergo Eva non tantum ex Adæ osse et costa, sed etiam ex carne costæ adherente formata est.

Dico *tertio*: Ex costa hæc carnosa, quasi fundamento, Deus admiscendo illi aliam materiam

vel per creationem, ut vult D. Thomas, vel potius ex terra et aere circumstante (nam post primam veram creationem sex dierum, Deus nullam materiam partem de novo produxit) mirabili artificio mulierem efformavit, sicuti ex luto formavit Adamum. Unde Arabicus verit, *creescere fecit costam sublatam de Adam mulierem*, id est in mulierem; non est barbarismus, sed arabismus. Arabes enim earent prepositione in, quæ mutationem vel motum ad locum significat. Unde dicunt: *Jvit urbem*, id est in urbem. *Convertit aquam vinum*, id est in vinum. *Costam crescere fecit mulierem*, id est in mulierem.

Dico *quarto*: Ex hoc cap. II, vers. 22, videtur colligi, quod Deus costam hanc in alium locum, ab Adamo dormiente parum separatam tulerit, ibique ex ea Evam ædificaverit, eamque scientia et gratia repleverit, sicuti repleverat Adamum, ibique cum Eva collocatus sit; deinde expergefato Adamo, Evam ad eum, quasi ad sponsum, adduxerit, ut matrimonio indissolubili illos, id est unum et unam copularet, omnemque polygamiam, eque ac divortium tolleret. Unde admirans Adam quasi in raptu sibi costam auferri, et ex ea Evam formari vidisset, exclamavit dicens: « Hoc nunc os ex ossibus meis, » q. d. Hæc Eva facta est ex uno ossium meorum, ut sit mihi sponsa charissima et conjunctissima. Causa enim cur ex latere et costa Adæ facta sit Eva, fuit, ut doceret nos Deus, quantum debeat esse amor conjugum, et quam sanctum, ætatum et insolubile debeat esse matrimonium; scilicet conjuges, uti quasi unum sunt, os et unum corpus, ita unam quasi debere habere animam et voluntatem, ut una quasi utrisque sit anima, non in duobus corporibus, sed in uno eodemque osse et corpore in duas partes dissecto.

PRIMA RATIO. Audi S. Thomam, I *part.*, *Quæst. XCII*, art. 2: « Decuit, ait, mulierem ex viro formari, magis quam in aliis animalibus. *Primo* quidem, ut in hoc quædam dignitas primo homini servaretur: ut secundum Dei similitudinem esset, et ipse principium totius sue speciei, sicut Deus est principium totius universi; unde et Paulus dicit, *Act. XVII*, quod Deus fecit ex uno homine genus hominum. »

SECUNDA. « *Secundo*, ut vir magis diligeret mulierem, et ei inseparabilis inhereret, dum cognosceret eam ex se esse producerentur. Eva enim si non poterat produci, ut proles jam per semen; Deus ergo statuit, ut ex costa Adæ produceretur, hoc causam mox dicendam. »

TERCIA. « *Tertio*, quia, ut Philosophus dicit in VIII *Ethic.*: Mas et femina conjunguntur in hominibus, non solum propter necessitatem generationis, ut in aliis animalibus; sed etiam propter domesticam vitam, in qua sunt aliqua opera viri et feminæ, et in qua vir est caput mulieris:

unde convenienter ex viro formata est femina, sicut ex suo principio.

« *Quarta* vero est ratio sacramentalis. Figura-Quarta. tur enim per hoc, quod Ecclesia a Christo sumit principium; unde Apostolus dicit ad *Ephes. v.*: Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico, in Christo et in Ecclesia. »

Et in art. 3: « Conveniens, ait, fuit mulierem formari de costa viri. *Primo* quidem, ad significandum, quod inter virum et mulierem debeat esse socialis conjunctio. Neque enim mulier debet dominari in virum, et ideo non est formata de capite; neque debet a viro despici tanquam serviliter subjecta, et ideo non est formata de pedibus. *Secundo*, propter Sacramentum: quia de latere Christi dormientis in cruce fluxerunt Sacramenta, id est sanguis et aqua, quibus est Ecclesia infusa. »

Adde: Voluit Deus in productione Adæ et Evæ imitari suam generationem et spirationem æternam; sicut enim ab æterno generavit Filium, et ex Filio spiravit Spiritum Sanctum, ita in tempore produxit Adam ad imaginem suam, itaque eum quasi filium genuit; atque ex eo produxit Evam, quæ esset amor Adæ, sicut Spiritus Sanctus est amor Dei.

Denique Evam in paradiso conditam esse docet S. Basilius, Ambrosius, D. Thomas, Pererius et alii; et favet hie historia, et series Scripturæ. Adam ergo statim a creatione sua videtur translatus fuisse in paradysum; et paulo post ex ejus costa formata est Eva. Unde et Moses mox post hanc translationem Adæ, subnectit formationem Evæ ex Adamo.

Errat ergo Catharinus, qui Evam non sexto, sed septimo die productam asserit. Errat et Cajetanus, qui Adam et Evam eodem temporis instanti, simul esse productos censet.

VERS. 22. 23. Hoc nunc os, — q. d. Apaga a me animalia prius adducta, non placent, non congruunt mihi, quia specie dissimilia et prono vertice in terram vergentia, loquela æque ac rationis, sunt expertia: hæc Eva mihi simillima est, particeps rationis, consilii, colloqui et sermonis, denique carnis et ossis mei portio. Ita Delrio.

Fabulantur Talmudista, apud Abulensem, Adam ante Evam aliam habuisse uxorem, ex limo terræ productam, nomine Lilis, cum eaque vixisse 130 annis, quibus fuit excommunicatus ob esum porci veluti; atque toto illo tempore, inquit, ex ea non homines, sed demones genuit; deinde accepit Evam ex costa sua productam, atque ex ea homines procreavit. Hæc sunt eorum deliria, quibus ipsi coguntur confiteri se esse fratres demonum, cum pater eorum Adam demones generit.

Vox ergo *nunc*, non priorem uxorem, sed partim animalia, ut dixi, partim Evam respicit, q. d. Hæc mulier nunc, id est hæc prima vice, sic formata est, ex viro scilicet: nam quæ deinceps

futuræ sunt mulieres, earum nulla sic generabitur; sed quælibet per naturalem generationem ex mare et femina procreabitur. Ita S. Chrysostomus, hom. 13 hic.

Symbolice, S. Basilus, oratione in Julittam, ex voce et mente Julittæ matronæ, causa fidei ad ignem damnatæ, ait: « Est mulier ab opifice creata peræque ac vir capax virtutis. Non enim ad construendam mulierem sola assumpta est caro, sed et os ex ossibus; quo fit ut nos ipsæ Domino nihil minus ac viri reddere debeamus firmitatem fidei atque constantiam, nec non in adversis patientiam. His diebus confortans matronas ejulantes, in lignorum struem accensam insiluit: quæ proinde ac thalamus splendore coruscus, corpus S. Julittæ circumplexa, animam quidem in cælum destinavit, corpus autem honore precipuo venerabile asseravit affinis et cognatis incoluæ, nec ulla sui parte lesam; quin et terra Beatæ istius adventu, aquam emisit adeo, ut Martyr imaginem referat pietissimæ matris, dum nutricia in morem incolas urbis alit suaviter, perinde ac lacte quopiam in communes usus affluam scaturienti. »

Quid mirum?

HÆC VOCABITUR VIRAGO, QUONIAM DE VIRO SUMPTA EST. — Non aequal Interpres vim Hebrææ vocis: adeoque ex hoc loco patet Adamum hebraice esse locutum. Nam *virago* non significat naturam aut sexum, sed virtutem et animum virilem in muliere. Hebræa vero vox **ישׂא** *isscha* significat naturam et sexum mulieris, quia ab **ישׂא** *isch*, id est a viro, derivatur, addito *he* feminino, *q. d.* Vocabitur *vira* (uti veteres Latini locuti sunt, teste Sexto Pompeio), quia de viro sumpta est: sic Symmachus Græce *ἐκ τοῦ ἀνδρός*, fecit *ἡ ἀνδρῆς*, teste S. Hieronymo; Theodotus vertit, *hæc vocabitur assumptio, quia de viro sumpta est*; ipse enim *isscha* ducit ad rad. **נשא** *nasa*, id est assumpsit, tulit, portavit; sed prior aliorum versio est genuina.

Symbolice et lepide, R. Abraham ben Ezra notat in voce **ישׂא** *isscha*, contineri nomen contractum Dei **יהוה** *ia*, qui est auctor conjugii; et quamdiu hoc nomen in conjugio manet (manet autem quamdiu conjuges Deum timent, et mutuo sese amant), tamdiu nuptiis Deum adesse et benedicere. Si vero invicem oderint, et Dei obliviscantur, tum illud nomen conjuges abjicere; itaque sublato *jod* et *he*, ex quibus fit **יהוה**, tantum remanere ex **ישׂא** *isch*, et **ישׂא** *isscha*, id est ex viro et muliere, **ישׂא** *esch*, id est ignem et ignem, scilicet ignem rixarum et molestiæ in hac vita, in altera vero ignem æternum.

Vers. 24.

24. QUAMOBREM RELINQUET HOMO PATREM ET MATREM. — Verba sunt non Mosis, ut vult Calvinus, sed Adæ, vel potius Dei, qui Adæ verba confirmat, ex hisque matrimonii legem elicit, eamque decreto suo sancit. Deo enim hæc verba tribuit Christus, *Matth. xix. 5.* Hæc ergo conjugii lex est et societas, ut si res exigat, conjux conjugis

causa patrem et matrem deserere teneatur. Quod intellige de cohabitatione et vite consortio; nam in pari casu famis, vel alterius similis necessitatis, potius patri et matri, quasi auctoribus vite, quam conjugi est subveniendum, ut docet D. Thomas II, *Quæst. XXVI, art. 11, ad 1.*

ET ADHEREBIT UXORI SUÆ. — Septuaginta vertunt *προσαρτηθήσεται*, quod Tertullianus apte vertit, *conglutinabitur*. Hebræum enim **דבא** *daba*, significat artissimam conjunctionem. Ita Sara conglutinata est Abraham, Rebecca Isaac, Sara Tobias, Susanna Joachimo. Audi et Gentiles. Theogena, uxor Agathoclis regis Siciliae, ab ægro marito nullo modo passa est se divelli, dicens, « nubendo se non prosperare tantum, sed omnis fortunæ inisse societatem, nec invitam sui spiritus periculo empturam, ut extremos viri spiritus exciperet. »

Hypsicræa, Mithridatis regis Ponti uxor, devotum profugientemque maritum, in omnibus adversitatibus secuta est.

Memorable est exemplum feminarum Lacedæmoniarum, quæ captivos viros liberaverunt mutatis vestibus, ipseque captivorum locum se subjece- runt.

Ita Penelope adhesit Ulyssi; audi Poetam:

Penelope desponsa sequi cupiebat Ulysses,
Ni secum Icarium malit habere poter.
Ille liberos, hic ædet Spartam, mænet anxia virgo:
Hinc pater, inde viri mutans urget amor.
Ergo sedans velat vultus, obambit ocellis;
Ista verecundi signa pudoris erant,
Quæ sibi prælatum Icarus cognovit Ulysses,
Hæque pudori oram schemata consistit.

Illustre fuit Græchi Romani exemplum, in cuius domo deprehensis duobus anguibus, cum responderent argues alterum victurum, si alter alterius sexus interimeretur: Imo vero, inquit Græchus, meum necate; mea enim Cornelia juvenis est, et parere adhuc potest. Hæc erat uxori parere, et reipublicæ consulere, semper tamen bonum maritum agere, quem in republica magnum virum esse veteres censuerunt.

Dido, soror Pygmalionis, multo auro et argento congregato navigavit in Africam, ibique Carthaginem condidit: et cum ab Hyarba, rege Libyæ in conjugium peteretur; extracta in memoriam mariti quondam Sichei pyra, in illam se injecit, malens ardere quam alteri nubere. Casta muller Carthaginem condidit; rursum eadem urbs in castitatis laude desit.

Nam Hasdrubalis uxor, capta et incensa Carthagine, cum se cermeret a Romanis capiendam, apprehensis utrinque duobus filiolis, in subjec- tum domus suæ devolvit incendium.

Nicerati conjux impatiens injuriæ marito illata, mortem sibi ipsa concepit, ne tringinta tyrannorum, quos Lysander victis Athenis imposuerat, libidinem sustineret.

ET ERUNT DUO IN CARNE UNA. — Id est duo, scilicet

Exempla amoris conjugum.

Quæstio- nes modis sunt duo in carne una.

vir et uxor, erunt una caro. *Primo*, per copulam carnalem; sic explicat Apostolus *I Cor. ix. 16.* *Secundo*, erunt una caro synecdochice, id est erunt unus homo, erunt una persona civilis. Vir enim et uxor civiliter unus censetur, et sunt. *Tertio*, quia conjux est dominus corporis sui comparis, et sic unus caro est alterius caro, *I Cor. vii. 3.* *Quarto*, effective: quia unam carnem, scilicet prolem, generant.

Nota: Inter humanas necessitudines artissimum et inviolabile est vinculum matrimonii; hinc ex Adami costa Deus fecit Evam, ut significaret *primo*, quod vir et uxor non tam duo, quam unus sint. *Secundo*, quod sint indivisibiles et inseparabiles; sicut enim una caro non potest dividi et tamen una manere, sic non potest conjux a conjuge separari, eo quod sit una caro cum conjuge. Unitati enim divisio, puta divortium et polygamia repugnant. *Tertio*, quod debeant unum esse amore et voluntate. Vide Rupertum hic. Unde Pythagoras dixit, in conjugio amico esse unam animam in duobus corporibus.

Hinc patet non esse verum id quod asserit Nysenus (si tamen is est auctor libri) lib. *De Creatione hominis*, cap. xvii, et Damascenus, lib. II *De Fide*, cap. xxx, et Euthymius in *Psalm. l.*, et S. Augustinus, lib. IX *De Genes. contra Manicheos*, cap. xix, et lib. *De Vera religione*, cap. xlvi, in innocentia statu nullam futuram fuisse sextum commistionem, sed modo quodam angelico procreandos fuisse homines: nam hic expresse dicitur, quod « erunt duo in carne una, » quod Apostolus de commistione explicat, ut dixi. Unde S. Augustinus, suam sententiam retractat, lib. I *Retract.* cap. x, idque communiter sequuntur jam DD. Errat ergo Faber Stapulensis in Comment. in lib. Richardi Victorini *De SS. Trinit.*, qui somniat, atque quod, si Adam non peccasset, ex se sine femina similem sibi masculum peperisset; et Almaricus, qui in eo statu nullam futuram fuisse sexus differentiam opinatus est.

Rursum S. Thomas, *I part., Quæstione XCVIII, art. 2*, putat, in statu innocentia salva corporis integritate, quæ virginitas dicitur, futurum fuisse conceptum et partum. Sed, ut recte notat Pererius, id ipsum etiam pugnat cum hoc loco, et cum natura generationis humane. Similis ergo fuisset tunc generatio; qualis jam est, dempla tamen concupiscentia. Unde virginitas tunc non fuisset, quia nec virtus fuisset in eo statu. Est enim jam virginitas, virtus, quia concupiscentiam libidinis prævenit; atqui tunc nulla fuisset concupiscentia aut libido frenanda; ergo nec fuisset tunc continentia aut virginitas. Hinc probabiliter censet Pererius, eo statu tot nascituræ fuisse feminas, quot mares. Omnes enim matrimonium inuissent, idque singulare, putâ unus cum una, juxta id quod Deus hic instituit.

Vers. 25.

25. ERAT AUTEM UTERQUE NUDUS, ET NOB RUBESCENTIBUS, — quia in statu innocentia nulla erat

In vers. 25. duo talis fuisset generatio qualis jam est. Tunc enim non fuisset virginitas.

libido, nulla concupiscentia: ex hac enim oritur pudor et rubescencia, si membra in quibus regnat libido, aliis pateant et demudentur. Ita S. Augustinus, lib. *De Genes. ad litt.*, circa principium. Inqui ergo, inverecundi et impuri sunt Adamite, qui cum Adamo nudi jam non erubescunt, cum Adam mox post peccatum eruberet siqes vestibus contexerit, ut recte refutans similes, ait S. Epiphanius, lib. II, *harres. 82.*

Hinc hausisse videtur Plato in *Politico* suam illam nuditatem, quam omnibus hominibus auro sæculi attribuit.

Perperam quoque Isidorus Clarius putat Adamo et Evæ pro veste fuisse divinum quendam splendorem et gloriam, quali S. Agnetem aliasque virgines ad lupanar ductas et denudatas saepe obtexit Deus, et qual obteget corpora Sanctorum in resurrectione. Hoc enim gratis fingitur, et frustra; ubi enim nullus est pudor, nulla concupiscentia, nullum frigus, ibi nulla opus est veste aut luce.

Denique pulchre Pererius præfatione in lib. V. septem excellentias status innocentia recenset. *Prima* erat plena sapientia; *secunda*, gratia et amicitia Dei; *tertia*, justitia originalis; *quarta*, immortalitas et impassibilitas anime et corporis, non intrinseca, qualis est in corporibus gloriosus beatorum, sed extrinseca, proveniens scilicet partim ex protectione Dei, partim ex prudentia et providentia hominis, qua a noxiis et lævis sibi cavisset: atque hæc erant in ipso homine; tria vero reliqua extra hominem, videlicet: *quinta*, habitatio in paradiso, et usus arboris vite; *secta*, specialis Dei cura ergo hominem. Unde sequebatur *septima*, quod scilicet homo non potuisset concupiscere, nec venialiter peccare, ait D. Thomas, nec errare, nec decipi: sed de rebus incertis judicium vel suspensisset, vel dubium formasset. Hæc enim non videntur posse effiei per habitum, vel qualitatem creatam homini infusam, sed tantum per assistentiam et protectionem Dei.

Hæc intellige de statu plenæ et perfectæ innocentia, in quo conditus est Adam, ut scilicet immunis esset ab omni malo, tam culpæ quam pœnæ et miserie: aliqui enim si eum in semiplenam innocentiam transferri et cadere permisisset Deus, potuisset ipse peccare venialiter, item errare et decipi, uti recte docet Scotus: de qua re vide Franciscum Aretinum in *Genes.* pag. 430.

E contrario per Christum major nobis rediitæ est gratia, quam data fuerit Adamo, adeoque septem jam habemus virtutes, que non fuissent in statu innocentia: *prima* est virginitas; *secunda*, patientia; *tertia*, penitentia; *quarta*, martyrium; *quinta*, jejunium, abstinentia omnisque carnis mortificatio; *secta*, paupertas et obedientia religiosa; *septima*, misericordia et elemosina: nulli enim tunc fuissent pauperes vel miseri, quibus

Adam re- nescens fuit, Ad- mita sunt in- versu- di.

Error Isidori Clarii.

Septem dicit sta- tus inno- centia.

Septem dicitæ Christi in state lapsæ.

jam abundamus, ut in eos misericordiam exercemus.

Denique major et efficacior jam homini lapsu datur gratia, quam data fuerit Adæ, ut patet in Martyribus aliisque illustribus Sanctis. Unde et major jam est merendi facultas, tum ratione majoris gratiæ, tum ratione difficultatis operis: li-

cet in statu innocentie major fuerit merendi facultas, ratione promptitudinis voluntatis. Voluntas enim tum plane recta, nec habens passionem virtuti contrarias, prono naturæ et gratiæ impetu ad virtutes rapta fuisset, itaque multos intensos, magnos et heroicis virtutum omnium actus eliciisset.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Serpens tentat Evam, illa peccat cum Adamo: unde vers. 8, increpantur a Deo. Tertio, vers. 14, serpens maledicitur a Deo, ac promittitur Christus redemptor. Quarto, Eva et Adam, vers. 16, damnantur ad labores, dolores et mortem. Ac denique, vers. 23, pelluntur paradiso, et ante eum ponitur custos Cherubim cum flammeo gladio.

1. Sed et serpens erat callidior cunctis animantibus terræ quæ fecerat Dominus Deus. Qui dixit ad mulierem: Cur præcepit vobis Deus ut non comederetis de omni ligno paradisi? 2. Cui respondit mulier: De fructu lignorum, quæ sunt in paradiso, vescimur: 3. de fructu vero ligni, quod est in medio paradisi, præcepit nobis Deus ne comederemus, et ne tangeremus illud, ne forte moriamur. 4. Dixit autem serpens ad mulierem: Nequaquam morte moriemini. 5. Scit enim Deus quod in quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri: et eritis sicut dii, scientes bonum et malum. 6. Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, et pulchrum oculis aspectuque delectabile: et tulit de fructu illius, et comedit: deditque viro suo, qui comedit. 7. Et aperti sunt oculi amborum: cumque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, et fecerunt sibi perizonia. 8. Et cum audissent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se Adam et uxor ejus a facie Domini Dei in medio ligni paradisi. 9. Vocavitque Dominus Deus Adam, et dixit ei: Ubi es? 10. Qui ait: Vocem tuam audivi in paradiso; et timui, eo quod nudus essem, et abscondi me. 11. Cui dixit: Quis enim indicavit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno, de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti? 12. Dixitque Adam: Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, et comedi. 13. Et dixit Dominus Deus ad mulierem: Quare hoc fecisti? Quæ respondit: Serpens decepit me, et comedi. 14. Et ait Dominus Deus ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia, et bestias terræ: super pectus tuum gradieris, et semen tuum et semen illius: ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus. 15. Mulieri quoque dixit: Multiplicabo ærumnas tuas et conceptus tuos: in dolore paries filios, et sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui. 16. Adæ vero dixit: Quia audisti vocem uxoris tuæ et comedisti de ligno, ex quo præceperam tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. 17. Spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbam terræ. 18. In sudore vultus tui vesceris pane, donec revertaris in terram de qua sumptus es; quia pulvis es, et in pulverem revertaris. 19. Et vocavit Adam nomen uxoris suæ, Heva: eo quod mater esset cunctorum viventium. 20. Fecit quoque Dominus Deus Adæ et uxori ejus tunicas pelliceas, et induit eos. 21. Et ait: Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum: nunc ergo ne forte mittat manum suam, et sumat etiam de ligno vitæ, et comedat, et vivat in æternum.

23. Et emisit enim Dominus Deus de paradiso voluptatis, ut operaretur terram de qua sumptus est. 24. Ejecitque Adam: et collocavit ante paradisum voluptatis Cherubim, et flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ.

Vers. 1. 4. SED ET SERPENS ERAT CALLIDIOR CUNCTIS ANIMANTIBUS.—Potest secundo, ex Hebræo verti (1), *serpens erat in multis spiras et gyros complicatus et involutus*: hoc enim quoque significat Hebræum *אָרָם* aram: unde aramim vocatur acervi segetum; hæ enim spiræ indicies sunt internæ serpentis versutiæ, qua hominem implicavit et circumvenit.

Primo, Cajetanus per serpentem intelligit diabolum, qui non externa voce, sed tantum interna suggestionem tentavit Evam.

Secundo, Cyrillus lib. III contra Julianum, et Eugubinus in *Cosmopæia*, putant demonem hic non verum serpentem, sed serpentis tantum speciei et formam induisse: sicut angeli dum assumunt corpus humanum, non verum, sed æreum, quod speciem habeat veri et humani, assumunt (2).

(1) Sed minus recte. Calliditas serpentibus hic adscribitur, ob hanc maxime, ut videtur, causam, quod in pulvere aut in herba ad insidias latere solent. Cf. Chateaubriand, *Géné du Christianisme*, P. I. lib. III, cap. II. *אָרָם* proprie significat *desculptum, detritum*; unde metaphoricè usurpatur tam de *nudo*, quam de *longo verum uno subacto, et rebus probe tritis*. Hinc ad *maligiam versutiæ* transitus factus. Latini, simili metaphora, *versutum* dixerunt.

(2) Ea que Moyses Evam inter et serpentem, transcripta retulit, interpretes de schola Rationalistarum *liberè* annoverant (De Wetze, *Einleitung*, etc., § 136; Hartmann, *Historische-Kritische Forschungen*, etc., pag. 373, etc.). Cajetanus metaphoricè esse putat; Jahn historica, ita tamen ut merum Hevæ somnium hoc fuerit. Alii alias de his sententias tulere, quas diligenter recensitas videre est apud Galerum, in *Prolegomenis* quæ premisit Commentationi Eichhornianæ, *die Urgeschichte* inscriptæ, confutatas autem tum apud Patrillum, op. cit. lib. II, cap. II, tum apud Meignan, *Les Prophéties Messianiques*, pag. 309 et seqq. Communem Catholicorum sententiam sic exponit Patrilius:

« Quin *versus serpens* ille fuerit, *octus* tamen a *diabolo*, nullo modo dubitare nos sinunt totius narrationis adjuncta. a.) Nam in historia conscribenda metaphoricè uti quidem licet ad ea nominanda, quæ prius vocata jam proprio nomine fuerant; ad ea vero, quorum prius nulla mentio injecta est, illud poetis hecbit fortasse, sed non historicis. Porro in hac narratione, qui Hevam est alloquitus, serpentis nomine constanter vocatur; nomen autem diaboli, neque in narratione ipsa, neque antea, neque postea, vel semel liber Genesios exhibet. Insuper, quod Moyses comparat a comparatione instituta inter serpentem et cetera animalia; quod exordium istud cum reliqua narratione tam recte conexum sit, ut liquet manifesto, qui cum Heva sermonem habuit, non alium fuisse, quam illum ipsum serpentem in exordio memoratum; quod denno in narrationis decursu cum animalibus ceteris serpens componatur, vers. 14; quod ea penes serpentem dicte sint, quæ huic uni bestiarum generi competere queant; quod penam istæ, siquidem *diabolo* ipsi dicte forent, per metaphoras enuntiantur, id vero minus apte fieri videatur post penam viro et mulieri *evanitas* sermone proprio; quod de-

Verum omnes alii docent, hunc verum fuisse serpentem; dicitur enim hic fuisse callidior cunctis, non angelis, sed animantibus, in quem natura sua callidum et vafurum vafer diabolus congrue ingressus, in ejus ore, quasi in organo certa ratione moto, colliso et modulato, vocem humanam, ut potuit effinxit. Ita S. Chrysostomus, Procopius et Augustinus, lib. XIV De Civitate, XX. Aliqui putant, ait Magister Sant. in II, dist. VI, hunc diabolum fuisse Luciferum, qui primum Adam tentavit, et vici; secundum quoque, puta Christum, tentavit, sed ab eo victus est, et in infernum relegatus.

Apte diabolus in specie, non ovio, non asini, sed serpentis, tentavit Adam. Primo, quia serpens natura est callidus; secundo, quia naturaliter homini est contrarius, eique insidiatur, ut clanculum mordcat; tertio, quia serpens est repere, venenum diffundere, hominem interimere: hoc autem facit demon; quarto, quia serpens toto corpore terræ adheret: ita Adam credendo serpenti et diabolo, totus serpens et terrenus factus est, ut non nisi bonis terræ inhiet.

Hinc S. Augustinus, lib. XI De Genes. ad litt., cap. XVIII, docet diabolum uti solere forma ser-

penique Deus ipso ita egerit atque locutus fuerit, ut qui verum et proprie dictum serpentem illum existimari: hæc, inquam, omnia nomen talia esse videntur, quæ secus, ac dicimus, cordatum quemque sentire velent? Si quis miretur bellas, quæ culpam admittere nequit, ponas inflictas, respondeo, *symbolicè* hæc fuisse, non secus ac ea quæ hircio ferebant die festo expiationum, quæque Christus in steriliem ficum dixit atque egit. Neque absolum aut inauditum est tanquam penam serpenti ea irrogata fuisse, quæ naturalia ipsi forent. Cf. Gen. III, 16, 18, b.) Quod si serpens vero ille fuit, dubitatione quoque vacat a diabolo actum eum fuisse. Neque enim Deus graviore penam bellas ratione carentem, quam hominem afflicisset; neque, quod predictum legitur in exemplari hebraico, futurum, ut olim mulieris proles caput contereret, non serpentibus quibuscumque, sed ei qui mulierem decepit, in illum ipsam serpentem cadere poterat. Neque verbum *אָרָם*, vocemque ex eo derivatam inimicitias nunquam significant, nisi inter eos, qui ratione sunt præditi. Tum homines ad malum patrandum propellere et decipere, diaboli est, non serpentum. Præterea quam frigidum, quam ineptum, imo, dicam enim aperte, quam indignum Deo, visum fuisset, dum universum genus humanum Deo ipso judice in crimen vocabatur, et captus vitæque condamnabatur, rei tantæ tautulam reculam intermiscere, ut in unum animantium sententia, quæ ejusdem veluti lusus speciem præ se ferret, ab ipso eodem summo numine pronuntiaretur. Quid denique, quod serpens iste loquebatur, et ratiocinabatur, quodque eum Deus tanquam ratione utentem est allocutus? »

Cf. Lacordaire, *Conférences de N.-D. de Paris*, t. III, pag. 531, qui ait: *serpens* esse hic metaphoricè diaboli nomen, idque probare nititur loco Apoc. XII, 9.